

KAZALIŠNO REMEK-DJELO: Prizor iz predstave »Nema više neba« Josefa Nadj

NJGOV PLES JE ATLETSKI I PROZRAČAN: Jean Babilée

NEMOGUĆE POKREĆE ŽIVOT: O smrti i ljubavi

JOSEF NADJ, KULTNI KOREOGRAF I REDATELJ EUROPSKOGA KAZALIŠTA

POVEZAO SAM PROSTORE PAUČINOM TKAJUĆI LABIRINT IZ KOJEG JE NASTALA PREDSTAVA

IVICA BULJAN

Josef Nadj kulturni je koreograf i redatelj europskoga kazališta posljednja dva desetljeća. Rođen je u vojvodanskom gradiću Kanjiži gdje je proveo djetinjstvo i završio rano školovanje koje je nastavio na Školi primijenjenih umjetnosti i Budimpeštanskom sveučilištu. Tamo studira povijest umjetnosti i glazbe, a istodobno se bavi borilačkim vještinama i sudjeluje na kazališnim radionicama tjelesne ekspresije. Kanjiža, Vojvodina, onodobna Jugoslavija i Mađarska, nisu samo ukrasi na topografiji umjetnika, dio pripadajućeg životisa. Ti tragovi natapaju Nadjevu poetiku slikama, mirisima, literaturom, kiševskim spleonom koji ponosno nose ljudi iz tih krajeva. Na nagovor profesora, 1980. odlazi u Pariz gdje dvije godine pohađa Međunarodnu školu mime i drame kod Marcela Marceaua, a od 1982. do 1983. Školu Etienne Decrouxa. Otkriva svijet japanskoga plesa i počinje nastupati kod koreografa kao Mark Tompkins, Catherine Diverres, François Verret.

Vlastitu skupinu Théâtre JEL osnovao je 1986. a već sljedeće godine nastala je jedinstvena predstava »Pekinska patka« koja je očarala svijet i dugo se održala na repertoarima svjetskih festivala. Ona je označila i radanje jedinstvenoga stila koji razmiče granice između plesa, kazališta, cirkusa i

»Nema više neba«, posljednja predstava Josefa Nadj, rođenoga u vojvodanskom gradiću Kanjiži, praižvedena prije mjesec dana u Theatre Vidy u Lausanni, senzacija je koja objedinjuje takve osobnosti poput metafizičnoga slikara Balthusa, Artauda i živući legendi kakvi su Yoshi Oida i Jean Babilée. Babiléa su zvali poslijeratnim Nižinskim, opisivali ga božanski lijepim, a takav je ostao i danas s osamdeset godina. U »Nema više neba« uz Babiléa pleše još šest plesača, glumaca i cirkuskih umjetnika

likovnih umjetnosti, stvarajući jedinstven teatarski svemir. S tom je predstavom Zapad, nakon velikih bljeskova Grotowskoga, Kantora i poslije Anatolija Vasiljeva, dobio novu zvijezdu s Istoka. Nadj je u »Pekinskoj patki« silovito originalan da nikakva usporedba s mogućim uzorima nije mogla doći u obzir. Nakon nje uslijedile su predstave »Sedam nosorogovih koža« iz 1988., potom »Imperatorova smrt« 1989., »Comedia tempio« 1990., »Orfejeve ljestve« 1992., »Woyzeck« 1994., »Anatomija zvijeri« 1995., »Kameleonom krik« 1996., »Habacucovi komentari« 1996. te 1997. »Vjetar u vreći«.

Crteži kao intiman dnevnik umjetnika

Od 1995. Nadj postaje direktor Centre Choréographique National u Orléansu. Na poziv Avignonskog festivala 1999. koreografirao je »Mali jutarnji psalam«, za pariški Théâtre de la Ville »Snivače« prema djelu Franca Kafke. Usporedo s koreografiranjem, od 1996., kad je prikazao »Instalacije« u Orléansu, redovito izlaže. Serija skulptura realiziranih oko teme vremena u meditativnom prostoru potiče razmišljanja o cjelini njegova koreografskog i redatelj-

POPOT KONOPCA NATEGNUTOG IZMEĐU BALTHUSOVIH SLIKA I ARTAUDOVE POEZIJE: Nadj o svojoj zadnjoj predstavi

skog rada. Uslijedile su izložbe crteža i fotografija prikazane u mnogim europskim gradovima. Posljednji ciklus »Minijature« iz 2000. crteži urađeni kineskom tintom, poput zabilježki, ski-

ca, nalik su intimnome dnevniku umjetnika. Posljednja Nadjeva predstava, praižvedena prije mjesec dana u Theatre Vidy u Lausanni senzacija je koja objedinjuje takve osobnosti

poput metafizičnoga slikara Balthusa, Artauda i živući legendi kakvi su Yoshi Oida i Jean Babilée. Babiléa su zvali poslijeratnim Nižinskim, opisivali ga božanski lijepim, a takav je ostao i da-

nas s osamdeset godina. Njegov ples je atleški i prozračan. U legendu je ušao jedne večeri 1946. interpretirajući *Le Jeune Homme et la Mort* Parizanina Rolanda Petita. Suradivao je s najvećim

kim koreografima, redateljima i umjetnicima dvadesetoga stoljeća, od Jeana Geneta, Lucchina Viscontija, Mauricea Bédarta na čijem je sedamdesetom rođendan učinio nezaboravnu plesnu večer. Otkad zna za sebe, Jean Babilée plesao je samo onda kad je želio i kod koreografa koje je odabrao sam. I tako je odabrao Josefa Nadj.

Predstava oslobođena gravitacije

»Nema više neba« kazališno je remek-djelo u kojemu uz Babiléa pleše još šest plesača, glumaca i cirkuskih umjetnika. Među njima spomenuti Yoshi Oida, kulturni japanski umjetnik koji od šezdesetih nastupa u predstavama Petera Brooka. »Nema više neba« je predstava oslobođena gravitacije, predstava o staranju koje nas čeka, predstava o dolasku smrti, o ljubavi, o nemogućem koje pokreće ljudski život, a kojeg tako često zaboravljamo.

O izvorima njezina nastanka Nadj piše: »U jesen 2000., s prijateljem pjesnikom Ottom Tolnajem, posjetio sam Balthusa u njegovoj zimskoj kući u Švicarskoj. Proveli smo ugodno vrijeme u njegovu ateljeu, a ja sam učinio nekoliko fotografija.

Otto Tolnai ispitivao ga je o Rilkeu i Renéu Charu, a ja sam ga htio pitati o Artaudu. Kao da je predosjetio moje pitanje, podigavši oči prema gore, i smiješeći se, počeo se prisjećati svoga najdražeg prijatelja: 'Malo ljudi zna da se strašno razbio pri jednom padu sa stubišta, snažno je povrijedio glavu, a cijeli je njegov manijest o Kazalištu okrutnosti napisan poslije tog pada.' Nekoliko mjeseci poslije, malo prije njegove smrti, iznova sam ga posjetio s Michelom Archimbaudom. Htio sam načiniti nekoliko fotografija s njim i njegovim mačkom, ali bio je već vrlo umoran, poslije objeda povukao se u sobu. Dok nas je ostavljao, okrenuo se prema meni i rekao mi: 'Josef, nemoj zaboraviti moga prijatelja Artauda, vrlo je važno...'

Izlazeći od njega, počeo sam fotografirati pročelje kuće, kad sam odjednom, ispred vrata, ugledao glavu konja. Fotografirao sam je. Na povratku u Francusku, kupio sam Artaudova sabrana djela i počeo sam ih čitati od 26., zadnjega toma. Na 23. stranici naišao sam na rečenicu: 'A ja, Artaud, osjećam se kao konj, a ne kao čovjek.' Od tog sam trenutka, poput konopca nategnutoga između Balthusovih slika i Artaudove poezije, ponovno posjetio Rilkea, Seing-Cua, Japan, Italiju, Irsku... povezo sam te prostore paučinom, tkajući labirint iz kojeg je nastala predstava.*

KULTURNA SURADNJA ZAGREBA I BUDIMPEŠTE

U susret izložbi »Budimpešta - Povijest Trga sv. Jurja«

Povijesni muzej Budimpešte u Zagrebu izlaže kompleksnu muzejsku građu koja zrcali povijest glavnoga trga unutar povijesne jezgre Budimpešte. Riječ je o Trgu sv. Jurja na Budimskoj tvrđavi

BORIS MAŠIĆ

Utorak 8. srpnja gradonačelnici Budimpešte i Zagreba otvorit će izložbu Budimpešta - povijest Trga sv. Jurja, u Muzeju grada Zagreba. Riječ je o prvom izložbenom projektu koji Muzej grada Zagreba i Povijesni muzej Budimpešte realiziraju u potporu gradskih uprava obaju gradova, ministarstva kulture, te ministarstva vanjskih poslova Hrvatske i Mađarske. Projekt je rezultat dobre suradnje glavnih gradova država, čija je prošlost u mnogim segmentima neodvojiva, premda je često bila antagonizirana. Novi odnosi, osnovani na suverenitetu obaju država, otvorili su mogućnost objektivnog sagledavanja prošlosti. Stvorene su tako povoljne osnove za proučavanje povijesti, komparativnim metodama kojima dolaze do izražaja zajedničke crte, ne samo u području političkih, vojnih i ekonomskih povijesnih datosti, već i u sferi materijalne kulture kroz koju se zrcali svakidašnji život stanovnika, pod, u prošlosti, zajedničkom krunom.

Na tim temeljima zasnovan je i projekt Muzeja grada Zagreba i Povijesnog muzeja Budimpešte. Naime, nakon što se u rujnu zatvori budimpeštanska izložba u Zagrebu, početkom listopada u Povijesnom muzeju Budimpešte, na Budimskoj tvrđavi, Muzej grada Zagreba postavit će izložbu Kasnogotički pećnjaci s Nove vesti u

Zagrebu, na kojoj će biti prikazan arheološki materijal pronađen tijekom zaštitnih istraživanja na današnjoj lokaciji poslovno-trgovačkog kompleksa Centar - Kaptol.

Riječ je o izložbi koja, preko arheološke građe, zorno svjedoči o kulturni stanovanja, obrtničkim dosezima, političkim i gospodarskim prilikama Kaptola i Gradaeca tijekom 15. i početkom 16. stoljeća, ali i o kulturno-povijesnim vezama Budima i današnjeg Zagreba u to vrijeme. Naime, većina kaljevnih peći koje su izrađivane u pronađenoj pečarskoj radionici na Novoj vesi nastala je po uzoru na peći izrađivane u kraljevskim radionicama Budima, a koje su krasile ugarski dvor i vlastelinske palače diljem srednje Europe.

Trg rezerviran za najviše institucije

Nasuprot tome, Povijesni muzej Budimpešte u Zagrebu izlaže kompleksnu muzejsku građu koja zrcali povijest glavnoga trga unutar povijesne jezgre Budimpešte. Riječ je o Trgu sv. Jurja na Budimskoj tvrđavi. Ime je, spletom povijesnih okolnosti, naslijedio od istoimenog srednjovjekovnoga trga na posve drugoj lokaciji, tako da današnji trg, u povijesnim izvorima i pod ovim imenom, nalazimo tek nakon turske okupacije Budima, odnosno iza tridesetih godina 16. stoljeća.

Nakon 1867. godine, a napose iz-

među 1918. i 1944. godine, na Trgu sv. Jurja i u njegovoj blizini, djelovale su neke od najvažnijih institucija Mađarske: od Kraljevske palače, zgrade Predsjedništva vlade i Ministarstva obrane do sjedišta Glavnog stožera i Ministarstva vanjskih poslova. O njegovoj važnosti svjedoči i činjenica da je nadvojvoda Josip, glava ugarske grane Habsburgovaca, u Palaci Teleki - na zapadnoj strani trga - uređio svoju budimsku rezidenciju. Srednjovjekovni život na današnjem Trgu sv. Jurja bitno je određilo postojanje kraljevske palače na njegovoj južnoj strani. Prostorna blizina dvora značajno je utjecala na cijenu građevinskih parcela te su na njima građeni objekti u vlastitu najviše sloja Ugarske toga doba. U većini slučajeva riječ je o vlasteli koja je imala i važnu ulogu u dvorskom životu. Ranije razdoblje trga, prije 14. stoljeća, imalo je izrazito građanski karakter. No, gradnjom kraljevskog dvora i posebice utemeljenjem kraljevske kapele 1410. godine, potpuno je negiran njegov građanski karakter i on postaje prostor vezan isključivo uz dvorski život.

Putovanje kroz povijest

Izložba je koncipirana tako da posjetitelj »putuje kroz povijest«: krenuvši od recentnijih do prapovijesnih izložaka upoznavat će se s poviješću grada na način kako arheolozi dešifriraju povijest jednog lokaliteta i in-

terpretiraju otkopane nalaze. Izložba tako započinje povijesnim slikovnim materijalom među kojim je jedan od najstarijih primjeraka prikaz turske opsade Budima iz 1541. godine. Likovni je materijal dakako, samo jedina vrst na izložbi prezentiranog povijesnog materijala, a broj takvih eksponata, idući dublje u prošlost, sve više opada. Također se smanjuje i interpretativna vjerodostojnost prikaza na njemu. S pisanim izvorima situacija je vrlo slična. Pri ljuštenju povijesnih slojeva i sve dubljem zadiranju u prošlost, sve veću ulogu izvora za sagledavanje prošlosti preuzima arheološki materijal, odnosno izlošci pronađeni tijekom sistematskih arheoloških istraživanja na Trgu sv. Jurja od 1994. - 2000. godine.

Arheologija je svojom metodologijom otkrila posve nove povijesne momente trga, možemo reći, svoju povijest ove lokacije. Upravo zato je, prema riječima autora izložbe, ona i zamišljena kao put kroz nataložene slojeve prošlosti u obliku dijamanta, crveno i srebrno izvezenim grbom kuće Arpadovića i zlatnim fleur-de-lis, na plavom polju, znakom Anžuvina. U anžuvinskom grbu nalazi se znak u obliku položenog slova »E« iznad jednog od lilijana. Taj znak, tzv. znak kadencije, povezuje tapiseriju s anžuvinskim dvorom u Napulju te ostavlja mogućnost da vlasnika tapiserije tražimo među pripadnicima mađarskih vladara iz loze Anžuvina

ili njihovih bliskih rođaka. Očekujemo da će kod stručnjaka najveće zanimanje pobuditi pokretni arheološki materijal iz razdoblja srednjeg vijeka, posebice predmeti iz svakodnevice, kao što su stolno i kuhinjsko keramičko posuđe te metalni i drugi predmeti za kućnu uporabu. Riječ je o predmetima iz razdoblja koje hrvatska arheologija nastoji dešifrirati već dugi niz godina, a za koje ova izložba pruža odličan usporedni materijal. Naime, nemoguće je ne zamijetiti kako za pojedine oblike, fakturu posuđa te ukrasne elemente nalazimo istovrsnice u našem, domaćem materijalu srednjovjekovne provenijencije.

Predmeti konzervirani u mulju

U većini slučajeva izloženi predmeti organskog porijekla potječu iz zdenaca otkopanih na samome trgu, u slojevima mulja s nedostatkom kisika i ujednačenom količinom vlage, što je omogućilo njihovu konzerviranje. Radi se o predmetima od tekstila, kože, drva, te sjemenki biljaka. Među tim izloškima, svakako treba izdvojiti svileni tapiseriju ukrašenu anžuvinskim grbom koja predstavlja jedan od najatraktivnijih eksponata na izložbi. Urešena je obrubom u obliku dijamanta, crveno i srebrno izvezenim grbom kuće Arpadovića i zlatnim fleur-de-lis, na plavom polju, znakom Anžuvina. U anžuvinskom grbu nalazi se znak u obliku položenog slova »E« iznad jednog od lilijana. Taj znak, tzv. znak kadencije, povezuje tapiseriju s anžuvinskim dvorom u Napulju te ostavlja mogućnost da vlasnika tapiserije tražimo među pripadnicima mađarskih vladara iz loze Anžuvina

ili njihovih bliskih rođaka.

Očekujemo da će kod stručnjaka najveće zanimanje pobuditi pokretni arheološki materijal iz razdoblja srednjeg vijeka, posebice predmeti iz svakodnevice, kao što su stolno i kuhinjsko keramičko posuđe te metalni i drugi predmeti za kućnu uporabu. Riječ je o predmetima iz razdoblja koje hrvatska arheologija nastoji dešifrirati već dugi niz godina, a za koje ova izložba pruža odličan usporedni materijal. Naime, nemoguće je ne zamijetiti kako za pojedine oblike, fakturu posuđa te ukrasne elemente nalazimo istovrsnice u našem, domaćem materijalu srednjovjekovne provenijencije.

Bio je to jedan od razloga postavljanja izložbe, uz činjenicu da kulturna slika Budima dobivena ovim arheološkim iskopavanjima nesumnjivo podsjeća na povijesnu sliku srednjovjekovnoga Gradaeca odnosno današnjega Gornjega grada. Riječ je o materijalu koji nas neodoljivo podsjeća na predmete koje znamo iz knjiga i udžbenika koji govore o povijesti Zagreba. Pojedine povijesne činjenice, kao što su vrijeme utemeljenja, ustrojstvo gradske uprave ili srednjovjekovne upravne jedinice današnje Budimpešte, podsjećaju na detalje iz zagrebačke prošlosti te će izložba, zasigurno, pobuditi veliko zanimanje, kako stručnjaka tako i šire javnosti koju povijest glavnoga grada Hrvatske ne ostavlja ravnodušnom.

ARHEOLOŠKI MATERIJAL: Primjerak renesansne majolike (krak 15. - poč. 16. st.)

DIO POVIJESNOG MATERIJALA: Skulpturalni prikaz glave mladića (prva trećina 15. st.)